

List Izydora Bermana do Brunona Schulza z 13 grudnia 1937 roku

Dr I. Berman
Zadwórzeńska 20 m. 5.
Lwów, dnia 13 XII 1937

Szanowny i drogi Panie!

Exposé z odpowiednim listem do Allerta¹ właśnie wysłałem². Gdyby nie mieli ochoty, jest jeszcze jedna możliwość. Wiedeńska firma Oesterreichische Korrespondenz (H. Paoli) zwróciła się do mnie o zaproponowanie polskich autorów nadających się do tłumaczenia. Można będzie i tu spróbować. – Koniecznie radzę WPanu wysłać nowelę do „Mass u. Wert”³. (Czy może potrzebny jest WPanu skrypt?) Chociaż i myśl z Brodem⁴ nie jest zła.

Choruję ostatnio, przez 4 dni nie byłem w redakcji, po powrocie do pracy opowiedziano mi o Pańskim liście. Pech chciał, że akurat w tym tygodniu Insler⁵ wyjechał na stałe do Warszawy, gdzie objął redakcję nowego dziennika „Nowy Głos”⁶. Koledzy wysłali mu Pański list, myślę, że nam coś odpowie. Insler jako red. „Nowego Głosu” będzie miał więcej miejsca i pieniędzy. Napiszę WPanu, kiedy dobrze będzie wysłać mu jakąś pracę p. W.⁷ z prośbą o zamieszczenie i honorarium. (Pierwszy numer ma się ukazać około 20-go bm.). Mam wrażenie, że się WPan myli co do „Chwili”⁸. Jeżeli WPan opiera swoje domniemanie na artykule Lauterbacha⁹ – jest to bez znaczenia. Mówię to na podstawie dobrej znajomości stosunków redakcyjnych (polityki redakcyjnej) „Chwili”. Radzę WPanu bardzo wysłać im nowelę p. W. z odpowiednim poleceniem. (Proszę wybrać rzecz o z a r y s o w a n e j w y r a ż n i e a k c j i).

Książkę Gombrowicza¹⁰ czytałem z rozkoszą i parę uwag o niej skreśliłem.

Mam teraz wiele przykrości. Sęk-Kleszczyński¹¹ (z „Kuriera Warszawskiego”) zaskarżył mnie, proces jest przykry, tym bardziej, że w związku z tym prasa endecka rozpoczęła już na mnie nagonkę¹². Jestem podenerwowany i przepraszam W Pana, że na tym kończę list. O Allercie i Inslerze W Panu niedługo napiszę. Prosząc W Pana o pamięć, łączę wyrazy prawdziwego poważania i serdeczne pozdrowienia

I. Berman

- 1 Allert de Lange Verlag – holenderskie wydawnictwo od 1933 roku zajmujące się również publikowaniem dzieł autorów niemieckich, objętych w Niemczech zakazem druku.
- 2 Mowa o *Exposé über das Buch „Die Zimtläden“ von Bruno Schulz*, szkicu zawierającym krótką informację o Skleпах cynameonowych oraz ich lapidarną analizę, napisanym przez Schulza także po niemiecku, przeznaczonym dla wydawcy włoskiego, który zainteresowałby się możliwością przetłumaczenia i wydania dzieła Schulza we Włoszech. *Exposé* przekazał Schulz także kuzynowi Marii Chazen, Jorge Pinette, który bezskutecznie podejmował starania w wydawnictwach włoskich. Berman podjął się równocześnie pośrednictwa w propagowaniu *Sklepów* na terenie Austrii. Po trzech miesiącach od daty tego listu Austria została zajęta przez Trzecią Rzeszę i wszelkie próby zainteresowania tamtejszych wydawców twórczością Schulza stały się nieaktualne.
- 3 Wspomniana nowela to *Heimkehr*, utwór napisany przez Schulza po niemiecku. Schulz zamierzał ją także wysłać Maxowi Brodowi. [„Mass und Wert. Zweimonatsschrift für freie deutsche Kultur” – czasopismo wydawane (wrzesień 1937 – październik 1940) w Zurychu przez Thomasa Manna i Konrada Falkego, skupiało znaczące grono współpracowników – emigrantów z Niemiec i przedstawicieli europejskich elit intelektualnych i artystycznych – dopisek S.D.].
- 4 Max Brod (1884–1968) – przyjaciel Franza Kafki i wydawca jego dzieł, powieściopisarz, eseista, krytyk literacki; w 1939 roku wyemigrował do Palestyny).
- 5 Abraham Insler (1893–?) – urodzony w Stryju, po studiach na uniwersytecie we Lwowie i w Wiedniu uzyskał doktorat na wydziale filozofii. Współredaktor lwowskiej „Naszej Opinii”, publicysta, od końca 1937 roku redaktor warszawskiego dziennika „Nowy Głos”.
- 6 „Nowy Głos” – dziennik żydowski, wychodzący w latach 1937–1938 w Warszawie w języku polskim.
- 7 Laura Würzberg (1913–1942) – drohobyczanka, bliska znajoma Schulza, bibliotekarka w drohobyckiej wypożyczalni książek „Alfa”, adeptyka literatury. Schulz pomagał jej w pisarskich próbach i polecał jej utwory prozą różnym redakcjom (przypuszczalnie także lwowskim „Sygnałom”). W 1938 roku w jednej z gazet, dzięki pośrednictwu i poparciu Schulza, wydrukowano jej pierwsze opowiadanie *Pożar*, oparte na wspomnieniu autorki z dzieciństwa o pożarze szybu naftowego w Borysławiu; zapewne utwór ten ukazał się w „Nowym Głosie” lub w „Chwili” (ustalenie tego wymagałoby kwerendy w zachowanych zbiorach czasopiśmienniczych). Jej kolejne teksty ukazywały się jeszcze przed wybuchem wojny na łamach prasy. Laura Würzberg została zamordowana przez hitlerowców wraz z ludnością żydowską Drohobycza.
- 8 „Chwila” – dziennik żydowski, wydawany w języku polskim we Lwowie w latach 1919–1939.
- 9 Artur Lauterbach – zob. biogram w przypisach do jego listu do Schulza (s. 422).
- 10 Mowa o *Ferdydurke*, która opatrzona datą 1938, ukazała się w ostatnim kwartale 1937 roku.
- 11 Zdzisław Kleszczyński (1889–1938) – autor manierycznych wierszy, zapomniany powieściopisarz, felietonista dziennika „Kurier Warszawski”, gdzie publikował pod pseudonimem Sęk; wytoczył Bermanowi proces o obrazę po jakiejś publicznej polemice. Prawdopodobnie chodziło o tekst Bermana pod tytułem *List otwarty do najrozkoszniejszego Imć Pana Zdzisława Kleszczyńskiego alias Sęk* („Nasza Opinia” 1936, nr 91). Sprawa została umorzona z powodu śmierci Kleszczyńskiego.
- 12 Ataki na Izydora Bermana nie ograniczały się do nagonki prasowej, ale przejawiały się także w formie brutalnych napaści bojówek oenerowskich („W jednym piśmie lwowskim była bardzo pochlebna recenzja I. Bermana, którego w parę dni później zbili ciężko endeccy studenci” – pisał Schulz w liście do Romany Halpern z 21 lutego 1938 roku).

Tekst listu oraz przypisy według wydania: Bruno Schulz, *Dzieła zebrane*, tom 5: *Księga listów*, zebrał i przygotował do druku Jerzy Ficowski, uzupełnił Stanisław Danecki, Gdańsk 2016. Przypisy oznaczone inicjałami S.D. opracował Stanisław Danecki, J.J. – Jerzy Jarzębski.